جلسات شرح و تفسیر

صحیفه سجادیه

حجت الاسلام و المسلمین استاد
محمدجواد حاج علی اکبری

موضوع:

دعای ۰۹ (طلب آمرزش و مغفرت)
جلسه ۰۲

۱۳۹۷/۰۸/۲۱

فهرست

- چند نکته درباره‌ی توبه
- خوشحالیِ فوق‌العاده‌ی خداوند از توبه بنده‌اش
- در دوراهی دنیا و آخرت، دومی را برگزینیم
- چگونه در دوراهی‌ها، درست تصمیم بگیریم؟
- دنیا، فانیِ باقی‌نما است

بسم الله الرحمن الرحیم

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ صَيِّرْنَا إِلَى مَحْبُوبِكَ مِنَ التَّوْبَةِ، وَ أَزِلْنَا عَنْ مَكْرُوهِكَ مِنَ الْإِصْرَارِ».

موضوع سخن، گزارش دعای نهم صحیفه‌ی مبارکه‌ی سجادیه بود. هفته‌ی گذشته، جمله‌ی اول را که جان کلام محسوب می‌شود، خدمت شما توضیح دادم. قرار شد دوستان این دعا را حفظ کنند. من برای اینکه از شما عقب نمانم، این کار را کردم. اگر کسی با شرایط من بتواند این کار را بکند، حتماً بقیه در این کار موفق می‌شوند. این توصیه متضمن انس است. برای به خاطر سپردن این کلمات نورانی، باید دائم آن را تکرار کنیم و این تکرار، سازندگی دارد. در کنار آن باید به معنایش نیز توجه داشته باشیم و در مقام دعا و مناجات، از این کلمات نورانی استفاده کنیم که بسیار مغتنم است.

چند نکته درباره‌ی توبه

در این دعای نورانی، همان‌طور که بیان شد و در عنوان دعا هم آمده است، مسئله عبارت از این بود که ما به توبه و بازگشت به سوی خدای متعال و جلب نظر خاص خدا به خودمان اشتیاق داریم. نکته‌ی کلیدی که در جمله‌ی نخست بیان شد، محبوبیت توبه بود که به قدر کافی درباره‌ی آن جمله مطالبی را عرض کردیم.

علت محبوبیت توبه به دو نکته برمی‌گشت. نکته‌ی اول اینکه «توّاب» نام دل‌آرای پروردگار است. نکته‌ی دوم آنکه خدای متعال، حالت رجوع به حق را در بندگان می‌پسندد.

این بازگشت می‌تواند از نقص به کمال باشد که به آن‌هم

توبه می‌گویند. قرآن می‌فرماید: «**تُوبُوا إِلَى اللهِ جَمِيعًا**؛[۱] همگی به درگاه خدا توبه کنید». همچنین در آیه دیگر می‌فرماید: «**تُوبُوا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَصُوحًا**؛[۲] به درگاه خدا توبه‌ای راستین کنید». آیه نخست یک دعوت عام است که خیلی شیرین است و بیان می‌کند انسان‌های مؤمن، در هر شرایطی، باید دائماً از نقص به سوی کمال در حرکت باشند و یک مرحله را برای دستیابی به مرحله‌ی جدید ترک کنند.

معنای خاص توبه هم آن است که انسان گرفتار گناه و معصیتی شده باشد که بین او و فیض ربوبی حائل شده باشد. گناه، محرومیت از رحمت و فیض و لطف الهی می‌آورد و بین ما و پروردگار متعال، حجاب ایجاد می‌کند. خدای متعال چنین وضعیتی را برای بنده‌اش نمی‌پسندد و این حالت، مکروه خدای متعال است. گاهی انسان در همین حالت دچار غفلت و گاهی دچار تسویف می‌شود و در همان حالت گناه باقی می‌ماند. این بقای در حالت گناه، اصرار نام دارد که مکروه خدای متعال است و خدای متعال نمی‌پسندد که بنده‌اش در این وضعیت باقی بماند. خدای متعال جایزه و پاداش می‌دهد و تشویق می‌کند تا انسان به سمت توبه حرکت کند.

خوشحالیِ فوق‌العاده‌ی خداوند از توبه بنده‌اش

توبه‌ی خاص، مبتنی بر گناه و معصیت است؛ اما توبه‌ی عام، به معنای حرکت از نقص به کمال است. خدای متعال خیلی دوست دارد که بنده‌ی گرفتار، به دنبال راهی برای برگشت باشد. اگر بخواهید میزان دوست داشتن خدای متعال را درک کنید، می‌توانید با این مثال که در روایت آمده، آن را درک کنید. امام باقر (علیه السلام) در روایتِ بسیار شیرینی فرمودند: «**إِنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَشَدُّ فَرَحاً**

بِتَوْبَـةِ عَبْـدِه مِـنْ رَجُـلٍ أَضَـلَّ رَاحِلَتَـهُ وَ زَادَهُ فِـي لَيْلَـةٍ ظَلْمَـاءَ فَوَجَدَهَـا فَـاللهُ أَشَـدُّ فَرَحـاً بِتَوْبَـةِ عَبْـدِه مِـنْ ذَلِـكَ الرَّجُـلِ بِرَاحِلَتِـهِ حِيـنَ وَجَدَهَـا».[۳] شـخصی در شـب تاریـک و در موقعیـت بسـیار دشـوار، تمـام توشـه و امکانـات خـود را از دسـت داده اسـت. مثـلاً فـرض کنیـد سـوار مرکبـی بـوده و همـه‌ی امکانـات و غـذا و خـوراک و آب او در همـان مرکـب بـوده اسـت. حـال در یـک شـب تاریـک همـه‌ی اینهـا را از دسـت داده اسـت و دیگـر هیـچ نـدارد؛ هـم وسـیله‌ی نقلیـه و هـم توشـه‌ی خـود را از دسـت داده اسـت. اگـر ایـن شـخص بعـد از آن وضعیـت سـخت، بـه مرکـب و توشـه و امکانـات خـودش برسـد، چقـدر خوشـحال می‌شـود؟! آیـا می‌شـود خوشـحالی او را توصیـف کـرد؟! امـام می‌فرماینـد بدانیـد خـدای متعـال وقتـی بنـده‌اش برمی‌گـردد، از آن شـخص هـم خوشـحال‌تر می‌شـود.

ایـن تمثیـل بـرای آن اسـت کـه بتوانیـم مقـداری محبوبیـت توبـه را نـزد خـدای متعـال درک کنیـم. خـدای متعـال نمی‌خواهـد کـه هیـچ یـک از بندگانـش از دسـت برونـد و چـون بندگانـش را دوسـت مـی‌دارد، بازگشـت و آشـتی و نجـات آنـان نیز نـزد خـدای متعـال محبـوب اسـت.

تـا اینجـا بحـث در مـورد جملـه‌ی نخسـت دعـا بـود. حـال بـه جملـه‌ی دوم می‌پردازیـم کـه آن هـم خیلـی جالـب اسـت.

در دوراهی دنیا و آخرت، دومی را برگزینیم

«**اللَّهُـمَّ وَ مَتَـى وَقَفْنَـا بَيـنَ نَقْصَيـنِ فِـي دِيـنٍ أَوْ دُنْيـا، فَأَوْقِـعِ النَّقْـصَ بِأَسْـرَعِهِمَا فَنَـاءً، وَ اجْعَـلِ التَّوْبَـةَ فِـي أَطْوَلِهِمَـا بَقَـاءً**»؛ پـروردگارا! هـر وقـت بیـن دو نقـص گرفتـار شـدیم و سـر دوراهـی قـرار گرفتیـم کـه یـک مسـیر باعـث نقـص و کاهـش و آسـیب دنیـای مـا (اعـم از جـاه و آبـرو و ریاسـت و لـذت

جسمی و جنسی و ...) می‌شود و مسیر دیگر باعث نقص دین ما می‌شود، کمک کن تا راهی را برگزینیم که به دینمان آسیب وارد نشود. منظور از دین، مجموعه کارهایی است که رضایت الهی را به دنبال دارد و ما را به رضای حضرت حق ملحق می‌سازد.

در مسیر زندگی انسان، دوراهی‌های فراوانی است که اگر از این مسیر بروید، دنیای شما آباد می‌شود و دینتان از دست می‌رود، و چنانچه از آن مسیر بروید، دنیای شما نابود می‌شود، اما دین شما محفوظ می‌ماند. اینجا حضرت این دوراهی را ترسیم می‌کنند. عبارت «**وَقَفْنَا**»، بیانگر وقوف هنگام انتخاب است. «**فَأَوْقِعِ النَّقْصَ بِأَسْرَعِهِمَا فَنَاءً، وَ اجْعَلِ التَّوْبَةَ فِي أَطْوَلِهِمَا بَقَاءً**»؛ اینجا حضرت معیار می‌دهند و می‌فرمایند آن چیزی که فناپذیر است، دچار نقص شود و توبه به آن امری تعلق گیرد که باقی است و برای من می‌ماند. فیض و بارش رحمت و عنایت تو به آن چیزی تعلق بگیرد که باقی می‌ماند. شاید بشود گفت افعل تفضیلی که اینجا آمده، تأکید بر امر فنا و بقا است و به دنبال مقایسه‌هایی نیست که معمولاً در افعل تفضیل است.

چگونه در دوراهی‌ها، درست تصمیم بگیریم؟

نکته‌ای که اینجا باید مورد عنایت عزیزان باشد، این است که دستگاه محاسباتی ما باید چطور تنظیم شود تا در مواقع خطیر و در زمان قرار گرفتن سر دوراهی‌های پر مخاطره، بتوانیم تصمیم خوب بگیریم؟ کل جریان تربیتی ما (از ابتدا تا انتها) و آن چیزی که معیار و قاعده‌ی تربیت نفس نفیس آدمی می‌شود، بر مدار وحی و قرآن، روی دو کلمه‌ی فنا و بقا قرار گرفته است. باید روی این دو سرمایه‌گذاری کنیم؛ زیرا شاخص همین است.

همیشه چیزی را که از دست می‌رود و فانی است، برای آن چیزی که باقی است، هزینه کنید و مراقب باشید که گرفتار معادله‌ی عکس نشوید. خیلی از ما انسان‌ها، بقا می‌فروشیم و فنا می‌خریم. زندگی جاودانی و ماندنی و تمام‌نشدنی خود را حراج می‌کنیم و به جای آن فنا می‌خریم. به تعبیر قرآن: «**يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ**؛[۴] زندگی دنیا را به آخرت سودا می‌کنند». دنیا در یک کلمه، فانی و زائل است و آخرت در یک کلمه، جاودانگی و خلود و بقا است. اگر انسان بتواند دستگاه محاسباتی خود را بر قاعده‌ی فنا و بقا تطبیق دهد، بر اساس قاعده‌ی عقلِ خالص تمیز و دست‌نخورده، بقا را انتخاب می‌کند. فطرت انسان نیز تمنای بقا دارد و از فنا وحشت دارد. عقل و فطرت از امور زائل و فانی ابا دارند. این مسئله بسیار مهمی است.

انسان باید در دوراهی‌ها بایستد و خود را با این قاعده بسازد و هر کسی در محیط تربیت او است نیز با همین آهنگ تربیت شود. چنین کسی پیروز و کامیاب و سربلند است؛ چراکه کل مسیر زندگی را بر اساس قاعده و معادله‌ی فنا و بقا تنظیم کرده است. کل برنامه‌نویسی کامپیوتر، بر اساس صفر و یک بسته شده و کل جریان زندگی هم بر اساس معادله‌ی فنا و بقا بسته شده است. اگر کسی این را به‌خوبی درک کند، می‌تواند رَخت روح خود را از این محیط زوال‌پذیر به سلامت بیرون بکشد. اما اگر این قاعده مخدوش شود، کل جریان زندگی در معرض آسیب قرار می‌گیرد.

دنیا، فانیِ باقی‌نما است

خطر آن است که دنیا، محیط فنا است؛ ولی بقانما است. اقامتگاه فعلی ما، دنیا است؛ خانه‌ای که خشت و گِل آن از زوال و فنا است.

حتی کلمه‌ی اقامتگاه هم دقیق نیست؛ چراکه اساساً در محیط فنا، اقامت امکان‌پذیر نیست. این لحظه‌ی شما با لحظه‌ی قبل شما یکی نیست؛ زیرا شما طی این مدت دچار تغییر شده‌اید. طبع دنیا همین‌طور است و آن‌به‌آن، خلق جدیدی صورت می‌گیرد. در این محیط فنا، شما مأمور هستید که بر اساس سرّ جاودانی و باقی وجودتان، که عبارت از روح شما است، بقا را برای خودتان تحصیل کنید. در این محیط، هر چیزی که اطراف شما است، سعی می‌کند خودش را باقی نشان دهد تا بتواند نور عقل شما را اطفا کند. اگر عقل زنده باشد و وسط میدان شخصیت شما حاضر، شما حتماً باقی را، هرچند در محیط فنا، انتخاب خواهید کرد. اما اگر عقل شما غائب یا کم‌فروغ باشد، گرفتار انتخاب‌های دیگری خواهید شد. تمام آنچه اطراف شما است، خود را باقی نشان می‌دهد تا عقل شما را دچار حجاب کند و شما گرفتار خطای دید شوید و فانی را به جای باقی برگزینید.

جمله‌ی بعدی که بیان می‌کند «**وَ إِذَا هَمَمْنَا بِهَمَّيْنِ يرْضِيک أَحَدُهُمَا عَنَّا، وَ يسْخِطُک الْآخَرُ عَلَيْنَا، فَمِلْ بِنَا إِلَى مَا يرْضِيک عَنَّا، وَ أَوْهِنْ قُوَّتَنَا عَمَّا يسْخِطُک عَلَيْنَا**» عبارت دیگری از همان جمله‌ی قبل است.

خواسته‌ی امام (علیه السلام) آن است که این موضوع به خواسته‌ی شما از دستگاه ربوبی تبدیل شود و وقتی به خواسته‌ی شما تبدیل خواهد شد که معیار فنا و بقا به عنوان یک قاعده‌ی بنیادین، مورد باور شما باشد. در این صورت شما به خدا می‌گویید هر وقت نقصی خواست بر من وارد شود، به دین من نخورد و به آنی بخورد که فانی است. آنچه را که می‌گوییم، سنگین است؛ زیرا لحظه‌به‌لحظه در زندگی ما میدان عمل آن رخ می‌دهد. فرض بفرمایید الان زمان خواب

نوشین صبحگاهی است و شما بین این خواب شیرین و بیداری برای نماز صبح واجب مردد می‌شوید. انسان ممکن است یک لحظه بیدار شود، اما کدام را انتخاب می‌کند؟ اگر خواب را ادامه دهد، دنیای او آباد می‌شود؛ اما اگر برای نماز صبح بیدار شود، دین او آباد می‌شود. یا یک کاسب، با یک دروغ، چند صد میلیارد تومان سود می‌کند و با یک جمله‌ی راست، یک معامله را از دست می‌دهد. این قضیه تا میدان جهاد ادامه پیدا می‌کند و آنجا انسان باید تصمیم بگیرد که مثلاً روی مین برود و وارد معرکه شود یا بترسد و این طرف سیم خاردار بماند.

این جمله را خاطرتان بماند که «**وَ مَتَى وَقَفْنَا بَيْنَ نَقْصَيْنِ فِي دِينٍ أَوْ دُنْيَا**» خارجی و بیرونی است؛ ولی «**وَ إِذَا هَمَمْنَا بِهَمَّيْنِ يُرْضِيكَ أَحَدُهُمَا عَنَّا وَ يُسْخِطُكَ الْآخَرُ عَلَيْنَا**» داخلی و درونی است. این موضوع را در جلسه‌ی بعد خدمت‌تان توضیح خواهم داد. شما از امشب روی بقا و فنا، سخط و رضا، تأمل داشته باشید.

امیدواریم خدای متعال، این دعای امام سجاد (علیه السلام) را در مورد همه‌ی ما مستجاب کند. این دعا از آن درخواست‌های بسیار عالی است و بخش زیادی از دلالت‌های قرآنی در این دو جمله بیان شده است. در قرآن، نمونه‌هایی از دوگانه‌های دین و دنیا بیان می‌شود که انسان مجبور است بین آنها انتخاب کند. منتها صبر می‌خواهد تا انسان فانی را کنار بزند و باقی را انتخاب کند.

خداوند متعال در سوره نحل می‌فرماید: «**مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ**؛[۵] آنچه پیش شما است، تمام می‌شود و آنچه پیش خدا است، پایدار است. و قطعاً کسانی را که شکیبایی کردند، به بهتر از آنچه عمل می‌کردند،

پاداش خواهیم داد». دوستان به این آیه مراجعه داشته باشند.

امیدواریم خدای متعال همه‌ی ما را در دوراهی‌هایی که لحظه‌به‌لحظه و ساعت‌به‌ساعت در زندگی ما پیش می‌آید، هدایت کند و ما را جزء دنیافروشانِ آخرت‌پسند قرار دهد.

منابع و مآخذ

[۱]. نور: ۳۱.

[۲]. تحریم: ۸.

[۳]. کلینی، کافی، ج۲، ص۴۳۵.

[۴]. نساء: ۷۴.

[۵]. نحل: ۹۶.

افـــق ها؛ درنگی بر مسئله تعلیم و تربیت

OfoghHa.ir ◎ سامانه پیامکی: ۳۰۰۰۴۸۵۹۵۹

۲ شنبه‌ها

بعد از نماز مغرب و عشاء

(۶ماه دوم سال)

تهران، خیابان سرچشمه

مجتمع فرهنگی شهدای هفتم تیر

مجموعه فرهنگی شهدای انقلاب اسلامی